

Науковий висновок

д.ю.н., професора П.Ф.Кулинич на звернення судді Великої палати Верховного Суду О.С.Ткачука про надання наукового висновку щодо доктринального визначення способів захисту права власності на земельну ділянку, на якій розміщений парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва

14 вересня 2022 р. від судді Великої палати Верховного Суду Ткачука О.С. надійшов лист з проханням надати науковий висновок щодо доктринального визначення способів захисту права власності на земельну ділянку, на якій розміщений парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

В листі зазначається, що у провадженні Великої Палати Верховного Суду перебуває цивільна справа № 554/10517/16-ц за позовом першого заступника керівника Полтавської місцевої прокуратури до виконавчого комітету Шевченківської районної у місті Полтаві ради, Шевченківської районної у місті Полтаві ради, ОСОБА 1, ОСОБИ 2, треті особи: Полтавська міська рада, Полтавське міське управління земельних ресурсів та земельного кадастру, Управління з питань містобудування та архітектури виконавчого комітету Полтавської міської ради, про визнання недійсним та скасування рішень про надання у власність земельної ділянки, визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку, повернення земельної ділянки, за касаційною скаргою заступника прокурора Полтавської області на рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 21 листопада 2019 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 12 березня 2020 року.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що 27 травня 2001 року Дирекцією міського парку культури та відпочинку взято на себе охоронне зобов'язання по забезпеченню режиму охорони та збереження парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва парк «Перемога» відповідно до рішення виконавчого комітету Полтавської обласної ради депутатів трудящих від 24 грудня 1970 року № 555 у межах м. Полтави, загальною площею 30,9 га.

Рішенням виконавчого комітету Октябрської районної у м. Полтаві ради від 28 жовтня 2008 року № 502 «Про надання дозволу на виготовлення проектів відведення земельних ділянок» ОСОБА 1 надано дозвіл на виготовлення проекту відведення зі складу земель житлової та громадської забудови міста земельної ділянки АДРЕСА, площею ____ кв.м, для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд відповідно до схеми, погодженої управлінням у справах містобудування та архітектури Полтавського міськвиконкому.

Рішенням Октябрської районної у м. Полтаві ради від 30 жовтня 2008 року затверджено рішення виконавчого комітету Октябрської районної у м. Полтаві ради від 28 жовтня 2008 року № 502, яким ОСОБИ 1 надано дозвіл на виготовлення проекту відведення зі складу земель житлової та громадської забудови міста земельну ділянку АДРЕСА, площею __ кв.м для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд.

Рішенням виконавчого комітету Октябрської районної у місті Полтаві ради від 24 лютого 2009 року № 87 «Про передачу у власність земельних ділянок для

будівництва та обслуговування житлових будинків, господарських будівель і споруд та ведення садівництва» погоджено проект відведення та передано у власність ОСОБА 1 зі складу земель житлової чи громадської забудови міста вищевказану земельну ділянку.

Рішенням Октябрської районної у м. Полтаві ради від 26 березня 2009 року зазначене рішення затверджено.

5 червня 2009 року ОСОБИ 1 видано державний акт на право власності, щодо земельної ділянки, площею ____ кв. м, яка розташована за АДРЕСОЮ

Згідно з договором купівлі-продажу від 15 жовтня 2012 року ОСОБА 1. продав належну йому земельну ділянку ОСОБИ 2 (т. 1, а. с. 40).

Також встановлено, що постановою Полтавського окружного адміністративного суду від 20 січня 2014 року задоволено позов прокурора про скасування рішення 16 сесії Полтавської міської ради від 08 грудня 2011 року «Про затвердження технічної документації із землеустрою та оформлення права постійного користування земельною ділянкою за адресою: АДРЕСА», зокрема, визнано протиправним та скасовано вказане рішення.

При розгляді вказаної справи встановлено, що станом на 1 січня 2009 року, 01 січня 2011 року та 01 січня 2013 року земельні ділянки парку «Перемога» площею 30,9 га мали статус об'єкта природно-заповідного фонду (судові рішення набрали законної сили). Судом зазначено, що рішення органу місцевого самоврядування від 08 грудня 2011 року прийнято з порушенням норм статті 20 ЗК України, оскільки Полтавською міською радою не приймалося рішення про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки парку «Перемога» та рішення щодо зміни її цільового призначення. Така зміна не погоджувалась із Кабінетом Міністрів України.

Вироком Київського районного суду міста Полтави від 23 квітня 2015 року, що набрав законної сили, ФІЗИЧНУ ОСОБУ. визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення за частиною другою статті 367 КК України, який, працюючи на посаді завідуючого Полтавським сектором охорони навколишнього природного середовища Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Полтавській області, протягом 2009-2010 років незаконно затвердив висновки про погодження проектів із землеустрою щодо надання у власність 17 земельних ділянок на території парку «Перемога», серед яких було погоджено відповідний висновок ОСОБИ 1. На підставі вказаного висновку останньому незаконно було передано безоплатно у приватну власність для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд земельну ділянку, площею ____ кв. м, яка розташована в за АДРЕСОЮ, та яка знаходиться під об'єктом природно-заповідного фонду-парку «Перемога» у м. Полтаві.

Посилаючись на незаконність відчуження спірної земельної ділянки та набуття права власності на спірну земельну ділянку, перший заступник керівника Полтавської місцевої прокуратури просив суд:

- визнати недійсним і скасувати рішення виконавчого комітету Октябрської районної в м. Полтаві ради від 28 жовтня 2008 року № 502, яким ОСОБИ 1 надано

дозвіл на виготовлення проекту відведення зі складу земель житлової та громадської забудови міста земельну ділянку за АДРЕСОЮ, площею ___ кв. м для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд;

- визнати недійсним та скасувати рішення сесії Октябрської районної в м. Полтаві ради від 30 жовтня 2008 року про затвердження рішення виконавчого комітету Октябрської районної в м. Полтаві ради від 28 жовтня 2008 року № 502;

- визнати недійсним та скасувати рішення виконавчого комітету Октябрської районної в м. Полтаві ради від 24 лютого 2009 року № 87, яким затверджено проект відведення та передано у власність ОСОБИ 1 земельну ділянку зі складу земель житлової чи громадської забудови міста;

- визнати недійсним та скасувати рішення сесії Октябрської районної в м. Полтаві ради від 26 березня 2009 року про затвердження рішення виконавчого комітету Октябрської районної в м. Полтаві ради від 24 лютого 2009 року № 87;

- визнати недійсним державний акт на право власності на земельну ділянку серії ЯИ № 517556 від 05 червня 2009 року;

- витребувати з чужого незаконного володіння ОСОБИ 2 земельну ділянку за АДРЕСОЮ, площею ___ кв. м, кадастровий номер №___, вартістю 109 877,00 грн до земель запасу Полтавської міської ради.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив із того, що прокурор пропустив строк позовної давності для звернення до суду, про застосування якого заявлено відповідачами. Так, на думку судів першої та апеляційної інстанцій, до спірних правовідносин застосовується загальний трирічний строк позовної давності, який для прокурора розпочався з дня направлення Полтавському міському голові подання про усунення порушень вимог земельного та податкового законодавства.

Передаючи справу на розгляд до Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду вказала **на наявність у справі виключної правової проблеми**. Колегія суддів вважає, що вимогу про витребування земельної ділянки природно-заповідного фонду на користь держави слід розглядати як негаторний, а не віндикаційний позов, тому його можна заявити впродовж всього часу тривання порушення прав законного володільця цієї ділянки.

У постанові від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/1 6-ц (провадження № 14-2цс21) Велика Палата Верховного Суду вказала, що заволодіння земельними ділянками є неможливим лише в разі, якщо на такі ділянки в принципі, жодних умов не може виникнути право власності. Якщо ж закон допускає набуття права власності на земельні ділянки, але обмежує їх використання лише з певною метою, то передання ділянок з порушенням такого обмеження може свідчити про те, що право власності порушника на земельну ділянку не виникло, але не свідчить про неможливість заволодіння (зокрема, неправомірного) земельною ділянкою.

Володіння рухомими та нерухомими речами відрізняється: якщо для володіння першими важливо встановити факт їх фізичного утримання, то володіння другими може бути підтвержене, зокрема, фактом державної реєстрації права власності на це

майно в установленому законом порядку. Факт володіння нерухомим майном може підтверджуватися, зокрема, державною реєстрацією права власності на це майно в установленому законом порядку (принцип реєстраційного підтвердження володіння). Відомості державного реєстру прав на нерухомість презюмуються правильними, доки не доведено протилежне, тобто державна реєстрація права за певною особою не є безспірним підтвердженням наявності в цієї особи права, але створює спростовувану презумпцію права такої особи. Наявність у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно відомостей про право іпотеки чи іншого речового права створює презумпцію належності права особі, яка ним володіє внаслідок державної реєстрації.

Визначальним критерієм для розмежування віндикаційного та негативного позовів є відсутність або наявність у позивача володіння майном; відсутність або наявність в особи володіння нерухомим майном визначається виходячи з принципу реєстраційного підтвердження володіння; особа, до якої перейшло право власності на об'єкт нерухомості, набуває щодо нього всі правомочності власника, включаючи право володіння. При цьому у постановках від 07 квітня 2020 року у справі № 372/1684/14-ц (провадження № 14-740цсі 9), від 22 травня 2018 року у справі № 469/1203/15- ц (провадження № 14-71 цсі 8), у пункті 70 постанови від 28 листопада 2018 року у справі № 504/2864/13-ц) (провадження № 14-452цсі8), у пункті 80 постанови від 12 червня 2019 року у справі № 487/10128/14-ц (провадження № 14-473цсі8) та у пункті 96 постанови від 11 вересня 2019 року у справі № 487/10132/14-ц (провадження № 14-364цсі9) **Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про те, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями водного фонду всупереч вимогам ЗК України (перехід до них права володіння цими землями) є неможливим.** Розташування земель водного фонду вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця, крім випадків, передбачених у статті 59 цього кодексу. Зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негативний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду.

Законодавством України визначено особливий режим використання земель, зокрема, водного, лісового та природно-заповідного фондів, який регулюється, у тому числі, Земельним, Водним, Лісовим кодексами України та Законом України «Про природно-заповідний фонд України». При цьому встановлено особливі умови передачі таких земель у приватну власність. У справі, що розглядається, землі природно-заповідного фонду, без зміни цільового призначення, були передані у приватну власність фізичній особі як землі житлової та громадської забудови міста.

З урахуванням наведеного вище суддя-доповідач у цій справі вважає за необхідне звернутися до Науково-консультативної ради при Верховному Суді для підготовки відповідних висновків та поставити такі питання:

1) стаття 45 ЗК України визначає, що землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

Наскільки обґрунтованим є твердження про те, що такі землі можуть перебувати у приватній власності у зв'язку з передачею їх у власність після прийняття Закону України "Про природно-заповідний фонд України", або ж передачею у приватну власність до ухвалення вказаного Закону? Наскільки обґрунтованим є твердження про те, що такі землі можуть перебувати у власності, але не можуть передаватися у власність фізичній особі після прийняття Закону України "Про природно-заповідний фонд України"?

2) за наявності підстав для передачі земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у приватну власність, чи може змінюватися цільове призначення цих земель? Чи може бути змінено цільове призначення земель природно-заповідного фонду після передачі їх у власність фізичній особі? Чи може бути змінено цільове призначення земель природно-заповідного фонду до передачі їх у власність фізичній особі?

3) чи можуть бути вилучені рішенням виконавчого комітету районної ради (районною радою) земельні ділянки із земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва для передачі їх у приватну власність?

4) у випадку передачі фізичній особі земельної ділянки природно-заповідного фонду рішенням виконавчого комітету районної ради (районною радою), чи виникає у такої особи право власності чи право володіння у розумінні ЗК України та Закону України «Про природно-заповідний фонд України»? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва?

5) чи виникають такі права, якщо землі природно-заповідного фонду, передані фізичній особі без зміни цільового призначення земельної ділянки, чи коли вони передані у приватну власність фізичній особі як землі житлової та громадської забудови міста? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва?

6) чи дозволяє зміст Глави 19 ЦК України та наукова доктрина тлумачити і поширювати строк позовної давності на вимоги про повернення земель природно-заповідного фонду у державну чи комунальну власність, які були передані у власність фізичній особі з порушенням законодавства? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва?

7) чи можливо забезпечити правову охорону земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та відновити становище, яке існувало до порушення, шляхом подання негативного позову?

Проаналізувавши запит та додані до нього матеріали, науковий експерт прийшов до таких висновків:

Питання 1. Стаття 45 ЗК України визначає, що землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Наскільки обґрунтованим є твердження про те, що такі землі можуть перебувати у приватній власності у зв'язку з передачею їх у власність після прийняття Закону України "Про природно-заповідний фонд України", або ж передачею у приватну власність до ухвалення вказаного Закону? Наскільки обґрунтованим є твердження про те, що такі землі можуть перебувати у

власності, але не можуть передаватися у власність фізичній особі після прийняття Закону України "Про природно-заповідний фонд України"?

Відповідь на питання 1. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" був прийнятий 16.06.1992 р. та введений у дію 25.07.1992 р. Водночас Земельний кодекс України, ст. 45 якого дозволяє перебування земель природно-заповідного фонду у державній, комунальній та приватній власності, прийнятий 25.10.2001 р. і набув чинності 1.01.2002 р. Отже, обґрунтованим слід визнати твердження про те, що такі землі можуть перебувати у приватній власності у зв'язку з передачею їх у власність після прийняття Закону України "Про природно-заповідний фонд України", але не раніше 1 січня 2002 р.

Питання 2. За наявності підстав для передачі земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у приватну власність, чи може змінюватися цільове призначення цих земель? Чи може бути змінено цільове призначення земель природно-заповідного фонду після передачі їх у власність фізичній особі? Чи може бути змінено цільове призначення земель природно-заповідного фонду до передачі їх у власність фізичній особі?

Відповідь на питання 2. Згідно з ч. 3 ст. 20 ЗКУ, категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території, передбаченого затвердженим комплексним планом просторового розвитку території територіальної громади або генеральним планом населеного пункту. Отже, за наявності підстав для передачі земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у приватну власність їх цільове призначення може змінюватися, якщо заборони для такої зміни не передбачені зазначеною планувальною документацією. Така зміна цільового призначення може здійснюватися як до, так і після їх передачі у приватну власність.

Питання 3. Чи можуть бути вилучені рішенням виконавчого комітету районної ради (районною радою) земельні ділянки із земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва для передачі їх у приватну власність?

Відповідь на питання 3. Так можуть, оскільки закон не містить заборони щодо такого їх вилучення. Водночас згідно з п «г» ч. 1 ст. 150 ЗКУ, землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення відносяться до особливо цінних земель. А частиною 2 цієї ж статті встановлено, що припинення права постійного користування земельними ділянками особливо цінних земель, визначених у пункті "г" частини першої цієї статті, з підстави добровільної відмови від користування ними або шляхом їх вилучення здійснюється за погодженням з Верховною Радою України.

Питання 4. У випадку передачі фізичній особі земельної ділянки природно-заповідного фонду рішенням виконавчого комітету районної ради (районною радою), чи виникає у такої особи право власності чи право

володіння у розумінні ЗК України та Закону України «Про природно-заповідний фонд України»? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва?

Відповідь на питання 4. У випадку передачі фізичній особі земельної ділянки природно-заповідного фонду рішенням виконавчого комітету районної ради (районною радою) у такої особи чи виникає право власності на неї.

На жаль, тлумачення поняття «володіння», яке надане Великою палатою Верховного Суду у постанові від 23 листопада 2021 року по справі N 359/3373/16-ц (провадження N 14-2цс21) вважаю суперечливим з доктринальної точки зору та, головне, таким, що суперечить Закону, зокрема, ст. 119 ЗКУ (набувальна давність), яка гласить: *Громадяни, які добросовісно, відкрито і безперервно протягом п'ятнадцяти років користуються земельною ділянкою, але не мають документів, що засвідчують наявність у них прав на зазначену земельну ділянку, можуть звернутися до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування з клопотанням про передачу такої земельної ділянки у їхню власність.* Якщо викласти це положення іншими словами, то воно означає, що якщо власник земельної ділянки (а за ЗКУ в Україні немає жодної ділянки, яка не має власника!) протягом 15 років не поставив питання про захист належного йому права власності на земельну ділянку, яка використовується іншою особою, то законодавець вважає доцільним і законним припинення його права власності та надання земельної ділянки у власність суб'єкту права набувальної давності на землю.

Дійсно, як вірно зазначається у постановях ВП ВС, до особи, якій земельна ділянка передана у власність, з моменту державної реєстрації права власності переходять всі три правомочності власника – володіння, користування та розпорядження. На жаль, ВП ВС чомусь вважає, що з моменту державної реєстрації власник починає здійснювати правомочність володіння земельною ділянкою, звівши її суть до юридичної фікції (це визнають у літературі навіть прихильники цієї позиції). Водночас виникнення тріади правомочностей власника означає всього-на-всього можливість для власника їх здійснювати. Однак, власник може і не приступити до їх реального здійснення. Що стосується правомочності володіння земельною ділянкою, то власник може приступити до її здійснення шляхом фізичної присутності на ділянці двох видів: особистої присутності, коли він використовує ділянку за призначенням, тобто, перебуває на ній постійно або періодично, та уречевленої присутності, коли власник ділянки її не використовує, але позначив межі ділянки межовими знаками, або коли розмістив на ділянці власне майно.

Отже, у випадках, коли власник земельної ділянки не приступив до здійснення правомочності володіння та інших правомочностей власника, то законодавець не визнає його право власності непорушним відповідно до ст. 41

Конституції України та допускає припинення права власності. Іншими словами, законодавець не надає абсолютного захисту «книжному праву власності», в тому числі й «книжному володінню», яке чомусь абсолютизується Великою палатою Верховного Суду. На мій погляд, суть права власності на землю слід виводити з положення ст. 91 ЗКУ (обов'язки власників земельних ділянок), яке вимагає використання власником земельної ділянки, яке не можна здійснити без фактичного (а не «книжного») здійснення правомочностей власника. Лише власник, який здійснює право власності на земельну ділянку, може розраховувати на абсолютний (максимально повний за законодавством) захист права власності.

В зв'язку з цим уявляються спірними роз'яснення ВП ВС щодо застосування цивілістичної віндикації як способу захисту права власності. Справа в тому, що ЗКУ передбачає більш універсальний - публічно-приватний захист – припинення самовільного зайняття земельної ділянки, яке являє собою фактичне заволодіння нею. Цей земельно-правовий спосіб захисту права власності може застосувати як власник ділянки, так і компетентний орган влади, тоді як віндикаційний та негаторний позови може закласти лише власник земельної ділянки.

Хотів би також наголосити, що цивілістичні положення щодо захисту права власності на землю варто «відсіювати» через положення ст. 9 ЦКУ, яке надає пріоритет у застосуванні нормам земельного права над нормами цивільного права. Тому дуже бажано було б, якби ВП ВС використовувала ті положення щодо способів захисту земельних прав, які встановлені ст. 152 ЗКУ, а не лише положення ст. 16 ЦКУ (до того ж вони не співпадають повністю).

Більше того, звертаю увагу на положення ст. 14 Конституції України, яке передбачає, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Особливість охорони землі у порівнянні з охороною інших об'єктів національного багатства встановлена у нормах саме земельного права, яке застосовує інструментарій як приватно-правового, так і публічно-правового регулювання земельних відносин, а не цивільного права, яке базується на домінуванні приватно-правового інструментарію. Тому цивілістичне тлумачення правомочності володіння землею як виключно «книжного володіння» не відповідає положенням не тільки земельного законодавства України, а й Основному закону держави.

Питання 5. Чи виникають такі права, якщо землі природно-заповідного фонду, передані фізичній особі без зміни цільового призначення земельної ділянки, чи коли вони передані у приватну власність фізичній особі як землі житлової та громадської забудови міста? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового мистецтва?

Відповідь на питання 5. Згідно з ч. 3 ст. 37 Закону України «Про природно-заповідний фонд», оголошення парків-пам'яток садово-паркового

містечтва провадиться з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. Отже, дане положення означає, що парки-пам'ятки садово-паркового містечтва можуть перебувати і у приватній власності. Більше того, згідно з ч. 2 цієї ж статті, тільки парки-пам'ятки садово-паркового містечтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами. Якщо, такий парк-пам'ятка не має загальнодержавного значення, то він не обов'язково використовується як земельна ділянка рекреаційного призначення. Така земельна ділянка може мати й цільове призначення для житлового будівництва і обслуговування житлових будівель.

Водночас згідно з ч. 1 ст. 38 Закону «Про природно-заповідний фонд», на території парків-пам'яток садово-паркового містечтва забороняється будь-яка діяльність, що не пов'язана з виконанням покладених на них завдань і загрожує їх збереженню. Однак, дана заборона має бути конкретизована у охоронному зобов'язанні. Якщо ж власник такої земельної ділянки підписав охоронне зобов'язання щодо умов використання такої земельної ділянки як ділянки на якій розміщений парк-пам'ятка, то він має поєднувати використання такої ділянки для двох цілей: житлового будівництва та утримання парку-пам'ятки (ч. 5 ст. 38 Закону «Про природно-заповідний фонд»).

Питання 6. Чи дозволяє зміст Глави 19 ЦК України та наукова доктрина тлумачити і поширювати строк позовної давності на вимоги про повернення земель природно-заповідного фонду у державну чи комунальну власність, які були передані у власність фізичній особі з порушенням законодавства? Чи стосується це земель парків-пам'яток садово-паркового містечтва?

Відповідь на питання 6. Так, наукова доктрина та зміст Глави 19 ЦК України дозволяють тлумачити і поширювати строк позовної давності на вимоги про повернення земель природно-заповідного фонду у державну чи комунальну власність, які були передані у власність фізичній особі з порушенням законодавства. Це стосується і земель парків-пам'яток садово-паркового містечтва.

Питання 7. Чи можливо забезпечити правову охорону земель парків-пам'яток садово-паркового містечтва та відновити становище, яке існувало до порушення, шляхом подання негаторного позову?

Відповідь на питання 7. Так, можливо, але з урахуванням норм земельного законодавства (зокрема, інституту права добросусідства, порушення ліній проходження меж ділянки тощо).

Кулинич П.Ф.

**доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач сектору проблем**

**аграрного та земельного права
Інституту держави і права
імені В.М.Корецького НАН України**